

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТІЙНИХ ЛІСОКОРИСТУВАЧІВ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПІДНЕСЕННЯ ПОЛІСЬКИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ

DIVERSIFICATION OF PERMANENT FOREST USERS' ACTIVITIES AS AN IMPORTANT PRECONDITION FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF POLISSYA ADMINISTRATIVE DISTRICTS

Олег ОЛЕКСІЄВЕЦЬ,
директор ДП «Березнівське лісове господарство»

Oleh OLEKSIIEVETS,
Director of State-owned administrative forestry enterprise "Bereznivske lisove hospodarstvo"

• У статті обґрунтовується необхідність диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів як важливої передумови соціально-економічного піднесення поліських адміністративних районів. Проаналізовано динаміку обсягів виробництва продукції, робіт та послуг лісового господарства, надходжень податків та зборів до бюджетів різного рівня на ДП «Березнівське лісове господарство». Обґрунтовано, що диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів має передбачати впровадження сучасних технологій лісівництва та проведення лісогосподарських заходів, застосування сучасних методів утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва, урізноманітнення номенклатури виробництва продукції лісопереробки.

• The need to diversify the production and economic activities of permanent forest users as an important precondition for socio-economic development of Polissya administrative districts has been substantiated. The dynamics of volumes of production of products, works and services of forestry, revenues of taxes and charges to budgets of different levels at state-owned administrative forestry enterprise "Bereznivske lisove hospodarstvo" has been analysed. It has been substantiated that diversification of permanent forest users activities should include the introduction of modern technologies of forestry and forest management measures, the application of modern methods of utilization of forest waste and wood processing waste, and the diversification of the nomenclature of wood processing products.

Постановка проблеми. Первинною ланкою лісового господарства України є державне лісогосподарське підприємство, яке має статус по-

стійного лісокористувача. Рівень ефективності його функціонування визначає ефективність роботи галузі в цілому. В

умовах перманентного зменшення бюджетного фінансування лісовідновлення та введення ряду обмежень, зокрема відносно експорту необробленої деревини, що звузило можливості підприємств для ведення прибуткової госпрозрахункової діяльності, доленосного значення набуває формування інституціонального підґрунтя диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення модернізації виробничо-технічної бази діяльності державних лісогосподарських підприємств. З огляду на поглиблення процесів децентралізації, особливо у багатолісних регіонах, посилюється вплив державних лісогосподарських підприємств (постійних лісокористувачів) на соціально-економічний розвиток адміністративних районів та територіальних громад. Практика останніх років доводить, що постійні лісокористувачі є основними бюджетонаповнюючими організаціями на території поліських адміністративних районів, тому диверсифікація їх діяльності містить значні резерви стосовно нарощення надходжень податків та зборів до бюджетів різного рівня, в першу чергу бюджетів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень. Особливості виробничо-господарської діяльності, проблеми використання наявних резервів підвищення ефективності функціонування постійних лісокористувачів, пріоритети зовнішньоекономічної діяльності даних суб'єктів господарювання розглядаються в працях багатьох вітчизняних вчених [6-8; 10]. Однак при цьому недостатньо обґрунтованими є теоретичні підходи та практичні рекомендації стосовно виробничо-господарської діяльності державних лісогосподарських підприємств у частині як розширення ареалу розвитку лісового господарства за рахунок залучення непродук-

тивних і самозаліснених сільськогосподарських угідь, так і встановлення партнерських відносин із суб'єктами підприємницької діяльності з метою впровадження сучасних інноваційних технологій лісовирощування та лісорозведення.

У працях вітчизняних вчених також пропонуються різноманітні пропозиції щодо підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, зокрема обґрунтовуються напрями їх об'єднання в інтегровані підприємницькі структури з метою підвищення рівня концентрації інвестиційного потенціалу [2; 11]. Деякі вчені також виступають за входження державних лісогосподарських підприємств у нестатутні лісогосподарські об'єднання на кшталт лісових кластерів [9], які функціонували в Закарпатській області і були спрямовані на підвищення рівня комплексності лісокористування та нарощення лісоресурсної бази для розвитку деревообробного виробництва. Проте недостатньо вивченими залишаються як теоретичні основи, так і практичні рекомендації стосовно диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів.

Цілі статті. Метою статті є обґрунтування необхідності та перспективних напрямів диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів у контексті соціально-економічного піднесення поліських адміністративних районів.

Виклад основного матеріалу. Для поліських адміністративних районів лісове господарство є базовою ланкою господарського комплексу, оскільки забезпечує критично необхідний рівень

зайнятості для сільського населення та лівову частку надходжень податків та зборів до місцевих бюджетів [1; 3]. Тобто стабільна фінансово-економічна та виробничо-господарська діяльність державних лісогосподарських підприємств для заліснених поліських адміністративних районів є необхідною передумовою соціально-економічного піднесення.

В умовах поглиблення децентралізації та реформи місцевого самоврядування роль постійних лісокористувачів у забезпеченні високих темпів соціально-економічного розвитку територіальних громад лише збільшується. З огляду на це потребують удосконалення наявній інституціональні передумови функціонування державних лісогосподарських підприємств щодо використання наявної ресурсної бази, а також встановлення відносин з традиційними та новими контрагентами.

Для поліських адміністративних районів Рівненської області ефективність діяльності постійних лісокористувачів визначає рівень фіскальної та господарської спроможності. Це значною мірою стосується й ДП «Березнівське лісове господарство», яке є однією з основних бюджетонаповнюючих організацій у Березнівському районі Рівненської області. Починаючи з 2007 і завершуючи 2017 роком, на ДП «Березнівське лісове господарство» спостерігалось невпинне зростання обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства. У 2007 цей показник становив 15,0 млн грн, у 2010 – 23,9 млн грн, у 2014 – 51,7 млн грн, у 2017 – 92,5 млн грн (рис. 1).

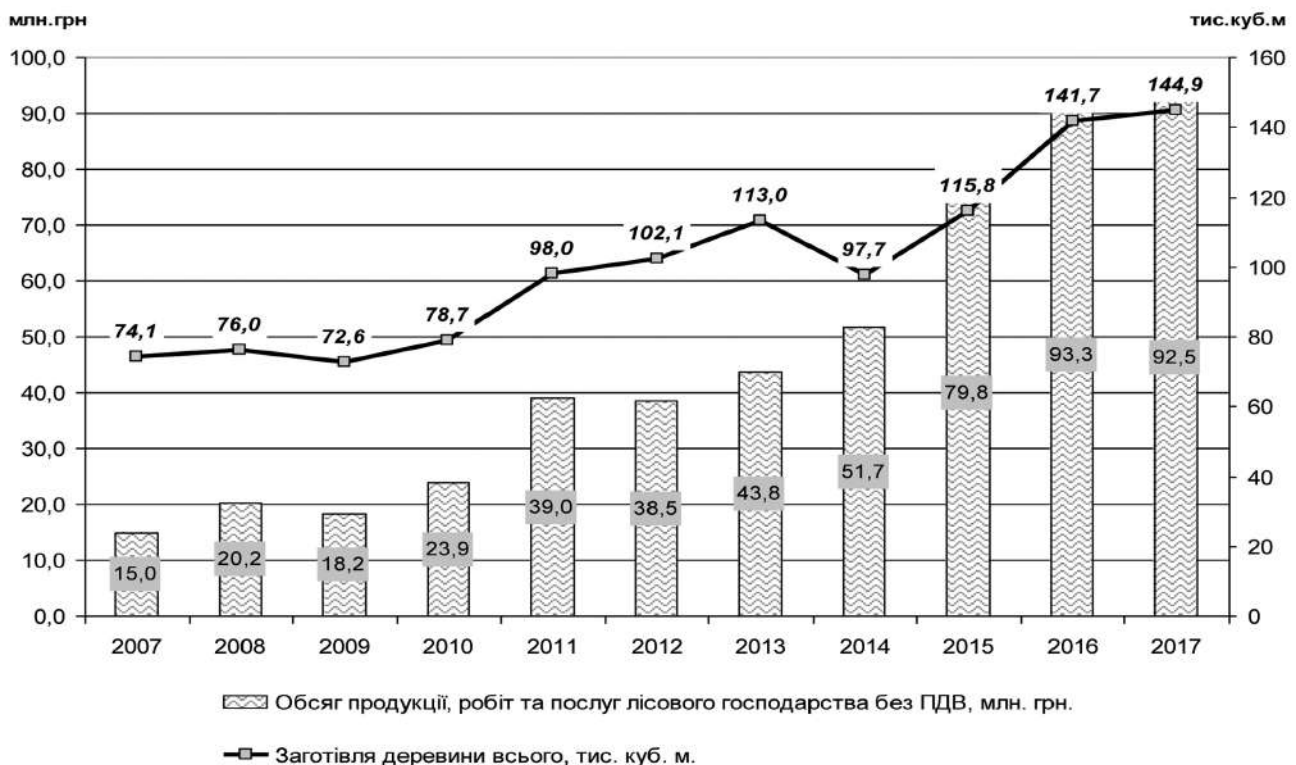

Рис. 1. Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства і заготівля деревини на ДП «Березнівське лісове господарство»*

*Розраховано за даними Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства.

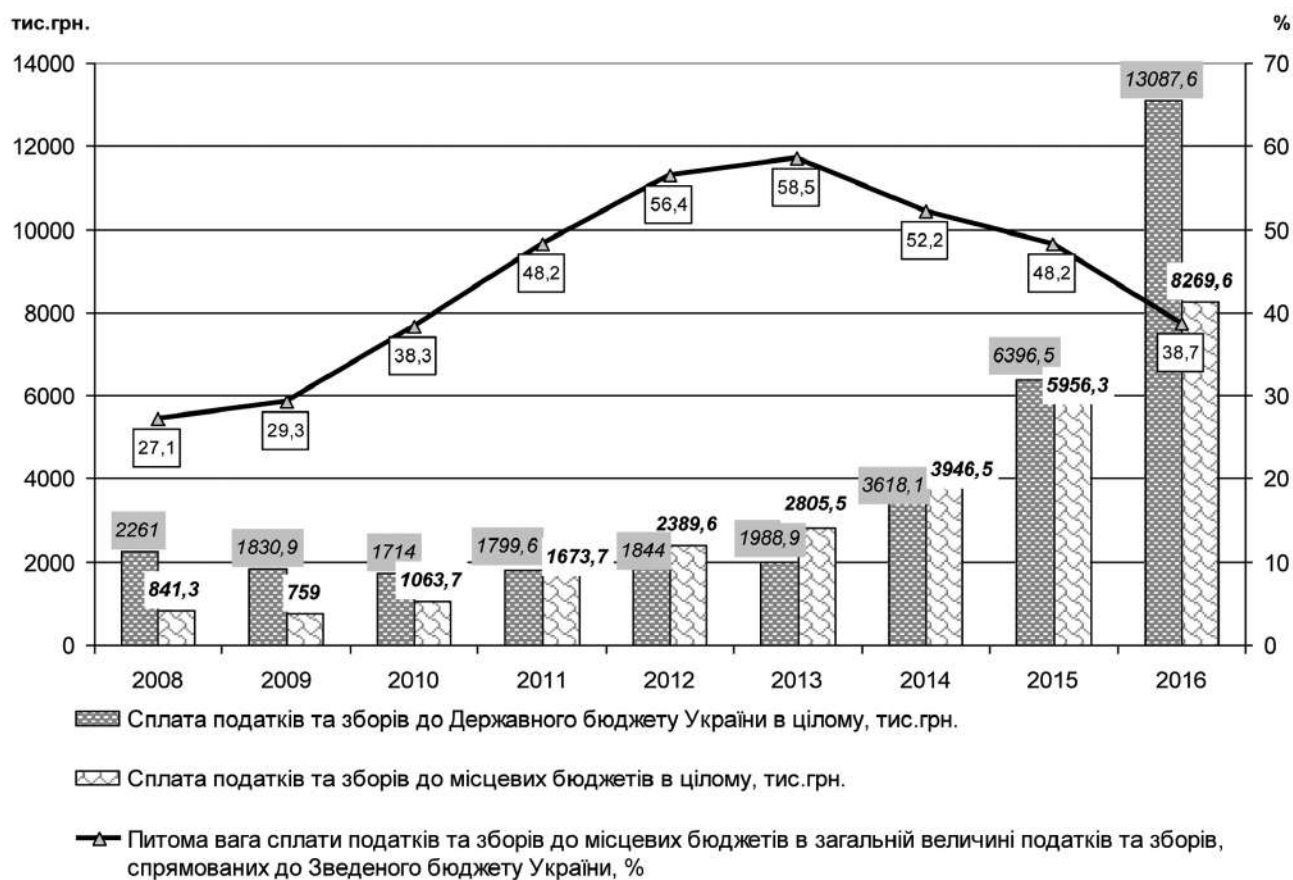

Рис. 2. Сплата податків та зборів ДП «Березнівське лісове господарство» до Державного бюджету України та місцевих бюджетів*

*Розраховано за даними Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Тобто у 2017 порівняно з 2007 роком обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства на ДП «Березнівське лісове господарство» збільшився більш ніж у 6 разів, а порівняно з 2013 – більш ніж у 2 рази. Висхідний тренд у динаміці обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства в основному забезпечувався (особливо в останні роки) зростанням обсягів заготівлі деревини.

Якщо у 2007 році ДП «Березнівське лісове господарство» заготовляло 74,1 тис. куб. м деревини, у 2010 – 78,7 тис. куб. м, у 2013 – 113,0 тис. куб. м, то у 2017 – 144,9 тис. куб. м. У 2017 порівняно з 2007 обсяги заготівлі деревини збільшилися на 70,8 тис. куб. м. Падіння обсягів заготівлі деревини спостерігалось у 2009 та 2014 роках порівняно з попереднім роком у зв'язку з кризовими явищами, які були викликані в першому випадку впливом світової фінансової кризи на розвиток національної економіки в цілому, а у другому випадку – загостренням політичної нестабільності.

Зростання обсягів продукції, робіт та послуг, а також збільшення заготівлі деревини в натуральному вираженні позитивним чином вплинуло на динаміку сплати ДП «Березнівське лісове господарство» обов'язкових фіскальних плате-

жів до бюджетів різного рівня. Якщо прослідкувати динаміку сплати податків та зборів ДП «Березнівське лісове господарство» до Державного бюджету України та місцевих бюджетів, то в цілому спостерігається висхідна тенденція, що пов'язано як із кількісними чинниками (зростання цін), так і з якісними зрушеннями в частині підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності (зростання обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства).

У 2008 році до Державного бюджету України було перераховано 2261 тис. грн податків та зборів, у 2012 – 1844 тис. грн, а у 2016 – 13087,6 тис. грн. До місцевих бюджетів у 2008 було перераховано 841,3 тис. грн, у 2012 – 2389,6 тис. грн, у 2016 – 8269,6 тис. грн. За аналізований період змінювалася питома вага податків та зборів, які надходили до місцевих бюджетів, у загальній величині податків та зборів до Зведеного бюджету України. Якщо у 2008 році питома вага податків та зборів, які було сплачено до місцевих бюджетів, становила 27,1%, у 2010 – 38,3%, у 2012 – 56,4%, то у 2016 – 38,7%. Тобто найвищий відсоток податків і зборів, який спрямовувався до місцевих бюджетів, у загальній величині податків та зборів до Зведеного бюджету України спостерігався у 2012 та 2013 роках (рис. 2).

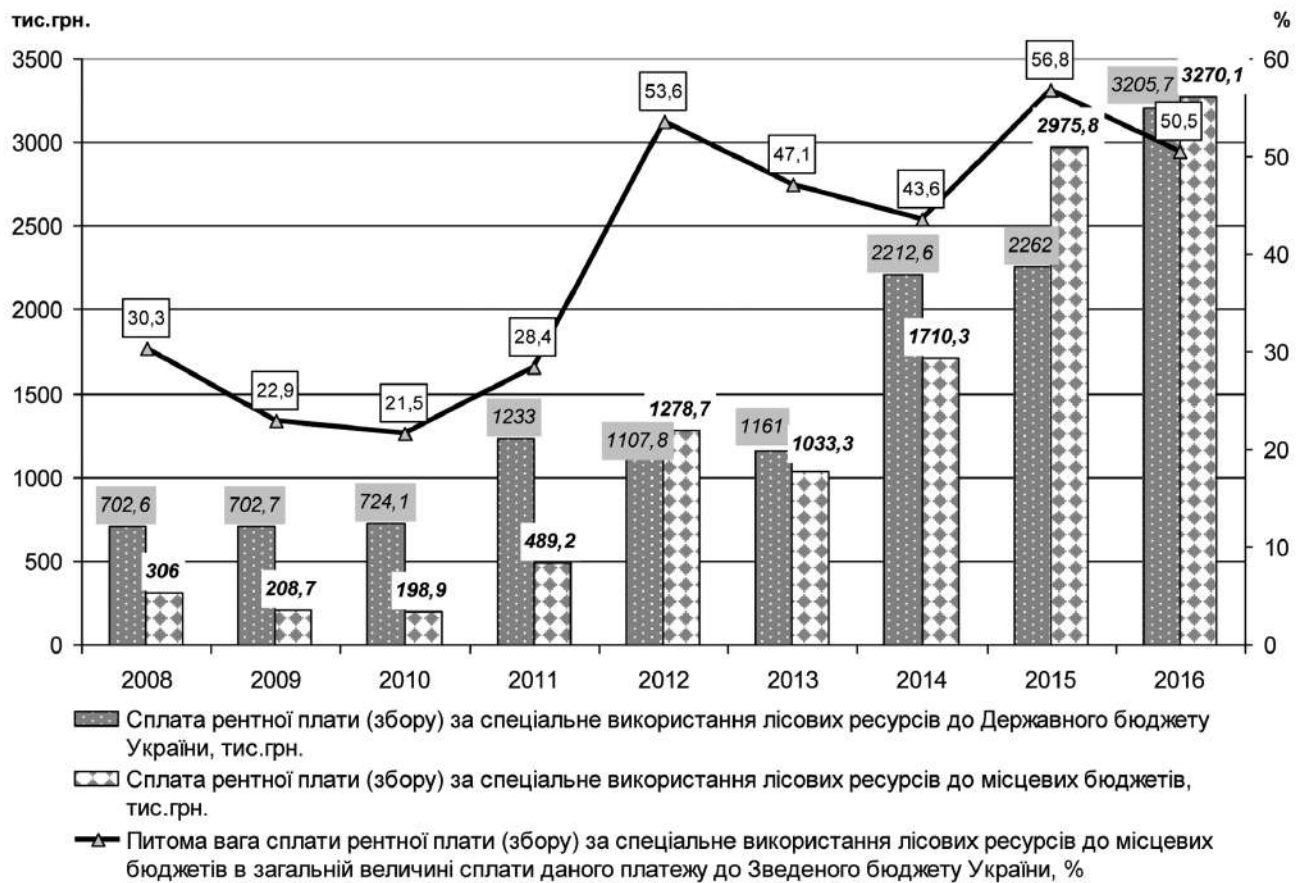

Рис. 3. Сплата рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів ДП «Березнівське лісове господарство» до Державного бюджету України та місцевих бюджетів*

*Розраховано за даними Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Враховуючи специфіку виробничо-господарської діяльності державних лісгосподарських підприємств, яка передбачає господарське освоєння лісоресурсного потенціалу, однією з основних складових податкових платежів є рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів. За період 2008-2016 років у динаміці сплати рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів ДП «Березнівське лісове господарство» до Державного бюджету України спостерігалась у цілому висхідна тенденція. Якщо у 2008 було сплачено 702,6 тис. грн, у 2010 – 724,1 тис. грн, у 2013 – 1161 тис. грн, то у 2016 – 3205,7 тис. грн. Тобто у 2016 році ДП «Березнівське лісове господарство» сплатило рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України порівняно з 2008 у 4,6 раза більше (рис. 3).

Це пов'язано в першу чергу з розширенням бази стягнення цього виду фіскального платежу. Якщо раніше рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів стягувалася лише за деревину, заготовлену в порядку рубок головного користування, то пізніше вже й за деревину, заготовлену в порядку рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства. Вагомий вплив на загальний обсяг сплаченої рентної

плати здійснювала також індексація такс (нормативів) збору за спеціальне використання лісових ресурсів, яка проводилася у зв'язку з галопуючою інфляцією.

Також у цілому висхідний тренд спостерігався й у динаміці сплати рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів за винятком 2009-2010 років, що пов'язано з наслідками економічної кризи 2008.

У 2008 році до місцевих бюджетів ДП «Березнівське лісове господарство» було сплачено 306 тис. грн, у 2012 – 1278,7 тис. грн, у 2016 – 3270,1 тис. грн. Якщо на початку аналізованого періоду 2008-2011 років питома вага рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів у загальній величині сплати цього платежу до Зведеного бюджету України коливалася в межах 21-30,3%, то у 2012-2016 вона вже становила 43,6-56,8%.

Тобто спостерігається тенденція поступового збільшення питомої ваги рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, яка надходить до місцевих бюджетів, у загальних надходженнях цього платежу до Зведеного бюджету України, що свідчить про посилення місцевої спрямованості сплачених природно-ресурсних платежів унаслідок удосконалення системи ад-

міністрування рентної плати за використання лісових ресурсів місцевого значення.

Незважаючи на висхідну тенденцію в динаміці продукції, робіт та послуг лісового господарства та в динаміці сплати податків та зборів до Зведеного бюджету України, потенційно підприємство може підвищити ефективність своєї діяльності в частині як нарощення обсягів виробництва, так і наповнення місцевих бюджетів.

Подальше зростання економічного та фінансового ефекту від господарського освоєння наявного лісоресурсного потенціалу залежить від диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів.

Диверсифікація діяльності підприємства – це процес розширення та оновлення різних видів діяльності (як пов'язаних, так і непов'язаних між собою) на основі комплексного використання потенціалу та компетенцій, що дозволяє досягти конкурентних переваг у бізнес-середовищі, розподілити ризики у підприємницькій діяльності, підвищити ефективність функціонування та забезпечити соціально-економічний розвиток підприємства [5].

На думку В.Лебедевої, диверсифікація – це комплекс аналітичних, організаційних, контролюючих заходів, спрямованих на створення, підтримку й розширення економічно вигідних напрямів діяльності підприємства для досягнення його стратегічних цілей. Вихід до нових сфер діяльності передбачає для підприємства неабиякі конкурентні переваги (ефективне використання ресурсів, економія за рахунок масштабів, скорочення залежності від постачальників, ефект синергії, раціональне застосування побічної продукції, розподіл інвестиційного ризику тощо) [4].

Специфічними особливостями відзначається диверсифікація діяльності лісогосподарських підприємств з огляду на значний часовий лаг між посадкою лісу та його стиглістю, а також вплив природно-ресурсних умов на відтворення основних лісоутворюючих порід. Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів передбачає впровадження сучасних технологій лісівництва та проведення лісогосподарських заходів, застосування сучасних методів утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва, урізноманітнення номенклатури виробництва продукції лісопереробки.

Складовою диверсифікації лісогосподарської діяльності є також те, що постійні лісокористувачі мають ініціювати проекти інтеграції лісового та сільського господарства, що передбачено рядом природоохоронних директив Європейського Союзу та вимогами Спільної аграрної політики ЄС. У Рівненській області в частині інтеграції лісового та сільського господарства є значні перспективи з огляду на значну площу меліорованих земель, які піддалися природній ренатуралізації. Саме вони є значним просторовим базисом для нарощення лі-

соресурсного потенціалу, а також для розвитку мисливського господарства та розбудови індустрії зеленого туризму.

Протягом тривалого періоду галузь лісового господарства, особливо у багатолісних регіонах, недоотримує потенційно можливих прибуткових надходжень, а місцеві бюджети – податків та зборів якраз унаслідок надмірно звуженого інституціонального підґрунтя здійснення виробничо-господарської діяльності державними лісогосподарськими підприємствами. Мова йде про реалізацію проектів, які стосуються розширення масштабів лісовідновлення, раціоналізації використання деревної та недеревної складових лісоресурсного потенціалу, заготівлі другорядних лісових матеріалів та побічного лісокористування. Державні лісогосподарські підприємства не мають можливості повноцінно працювати на ринку позикового капіталу і тому відчувають перманентний дефіцит у фінансових ресурсах, необхідних для оновлення лісогосподарського та лісозаготівельного обладнання.

В умовах об'єднання сільських територіальних громад, коли буде чітко ідентифіковано межі таких громад, створюються додаткові можливості стосовно розширення площі земель лісогосподарського призначення за рахунок заліснення сільськогосподарських угідь, які знаходяться у зоні осушення і були виведені із продуктивного сільськогосподарського обороту у зв'язку з руйнацією мережі гідротехнічних споруд, що забезпечували необхідний водноповітряний режим на меліорованих землях.

Висновки. Для багатолісних регіонів, зокрема Рівненської області, державні лісогосподарські підприємства, які мають статус постійних лісокористувачів, є головними бюджетотворюючими організаціями і основою зайнятості місцевого населення. Тому питання диверсифікації їх виробничо-господарської діяльності (диверсифікація – розширення асортименту продукції, що випускається і переорієнтація ринків збуту, освоєння нових видів виробництва з метою підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди) є одним з основних факторів підвищення ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу та більш результативного залучення деревних та недеревних ресурсів у господарський обіг. Також керівникам державних лісогосподарських підприємств необхідно надавати більше повноважень у частині залучення інвестицій як на ринку позикового капіталу, так і на умовах спільної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпук А. І. Податкове регулювання лісокористування в сучасних умовах: волинські реалії та перспективи. Агросвіт. 2011. №16. С. 10–13.
2. Карпук А. І. Трансформація системи регулювання лісокористування в контексті адміні-

стративної реформи в Україні. *Агросвіт*. 2012. №16. С. 6–10.

3. Колісник Б. І. Фіскальні регулятори в системі управління ефективністю функціонування лісогосподарського комплексу. 2008. №9. С. 62–66.

4. Лебедева В.В. Диверсифікація аграрного виробництва в контексті конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2014. №1. С. 22–26.

5. Морщенок Т.С., Острик А.Ю. Диверсифікація діяльності як напрям розвитку та посилення конкурентних переваг торговельного підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. №7. С. 395–402.

6. Фурдичко О.І. Ефективність ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського комплексу (теорія, методологія, практика). Львів. Світ, 1995. 228 с.

7. Шершун М. Х. Ефективність функціонування лісогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2012. С. 209–214.

8. Шершун М. Х. Особливості запровадження лісогосподарських заходів щодо покращення якісного стану лісів України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2012. Вип. 8. С. 196–200.

9. Шестак М. Л. Кластери як інституціональна передумова підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування. *Агросвіт*. 2016. №24. С. 62–67.

10. Шкарлет С. М., Пиріг К.М. Підвищення ефективності виробництва на лісогосподарських підприємствах в умовах сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2014. №6. С. 180–184.

11. Шубалий О.М. Лісові кластери та технопарки як перспективна форма реалізації інвестиційних проєктів регіонального масштабу. *Економічний форум*. 2012. №1. С. 182–191.

REFERENCES

1. Karpuk A.I. *Podatkove rehulivannia lisokorystuvannia v suchasnykh umovakh: volynski realii ta perspektyvy* [Tax regulation of forest use under the modern conditions: Volyn realities and prospects]. *Ahrosvit*, 2011, no. 16, pp. 10-13 [in Ukrainian].

2. Karpuk A.I. *Transformatsiia systemy rehulivannia lisokorystuvannia v konteksti administrativnoi reformy v Ukraini* [Transformation of the forest management system in the context of administrative reform in Ukraine]. *Ahrosvit*, 2012, no. 16, pp. 6-10 [in Ukrainian].

3. Kolisnyk B.I. *Fiskalni rehuliatory v systemi upravlinnia efektyvnistiu funktsionuvannia lisoho-*

spodarskoho kompleksu [Fiscal regulators in the performance management system of forest management]. 2008, no. 9, pp. 62-66 [in Ukrainian].

4. Lebedeva V.V. *Dyversyfikatsiia ahrarnoho vyrobnytstva v konteksti konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv* [Diversification of agrarian production in the context of the competitiveness of agrarian enterprises]. *Biznes-navihator*, 2014, no. 1, pp. 22-26 [in Ukrainian].

5. Morshchenok T.S., Ostryk A.Yu. *Dyversyfikatsiia diialnosti yak napriam rozvytku ta posylennia konkurentnykh perevah torhovelnoho pidpriemstva* [Diversification of activities as a way to develop and streng the competitive advantages of a trading enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo*, 2016, no. 7, pp. 395-402 [in Ukrainian].

6. Furdychko O.I. *Efektyvnist resursno-vyrobnychoho potentsialu lisohospodarskoho kompleksu (teoriia, metodolohiia, praktyka)* [Efficiency of resource and production potential of the forestry complex (theory, methodology and practice)]. Lviv, Svit, 1995, 228 p. [in Ukrainian].

7. Shershun M.Kh. *Efektyvnist funktsionuvannia lisohospodarskykh pidpriemstv v umovakh rynkovoї ekonomiky* [Efficiency of operation of forest enterprises under the market economy conditions]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, 2012, pp. 209-214 [in Ukrainian].

8. Shershun M.Kh. *Osoblyvosti zaprovadzhennia lisohospodarskykh zakhodiv shchodo pokrashchennia yakisnoho stanu lisiv Ukrainy* [Features of implementation of forestry measures to improve the quality of forests of Ukraine]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu, Serii: Ekonomika i menedzhment*, 2012, no. 8. pp. 196-200 [in Ukrainian].

9. Shestak M.L. *Klasteri yak instytutsionalna peredumova pidvyshchennia ekoloho-ekonomichnoi efektyvnosti lisokorystuvannia* [Clusters as an institutional precondition for increasing the ecological and economic efficiency of forest use]. *Ahrosvit*, 2016, no. 24, pp. 62-67 [in Ukrainian].

10. Shkarlet S.M., Pyrih K.M. *Pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva na lisohospodarskykh pidpriemstvakh v umovakh staloho rozvytku* [Production efficiency increase at forest enterprises under the conditions of sustainable development]. *Biznes Inform*, 2014, no. 6, pp. 180-184 [in Ukrainian].

11. Shubalyi O.M. *Lisovi klasteri ta tekhnoparky yak perspektyvna forma realizatsii investytsiinykh proektiv rehionalnoho mashtabu* [Forest clusters and technology parks as a promising form of investment projects of regional significance]. *Ekonomichni forum*, 2012, no. 1, pp. 182-191 [in Ukrainian].